

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و کنوانسیون برن

داود اندرز* ابوالفضل احمدزاده** زهرا اکبریان***

چکیده

به رغم تحولات زیاد در زمینه حمایت از مالکیت معنوی هم‌زمان با پیشرفت علم و فناوری و تنوع آثار مورد حمایت، قوانین موضوعه ایران در این زمینه با ابهامات زیادی روبروست. از این روجهت همسویی با قوانین بین‌المللی، قانونگذار در چند سال گذشته درصدد اصلاح قوانین برآمده و پیش‌نویس ۱۸۰ ماده‌ای از طرف «کارگروه نظام حقوقی مالکیت فکری دبیرخانه شورای اطلاع‌رسانی» در سال ۱۳۸۹ تدوین شده است. در این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی نقاط قوت و ضعف پیش‌نویس از جمله انواع حقوق پدیدآورندگان و آثار مورد حمایت، شرایط و مدت حمایت از این حقوق و ضمانت اجرای عدم رعایت حقوق پدیدآورندگان و مرجع حل و فصل اختلافات با کنوانسیون برن مورد مطالعه تطبیقی

* استادیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند، دماوند، ایران (نویسنده مسئول)
davood.andarz@gmail.com

** دکتری فقه و حقوق و اندیشه امام خمینی (ره)، مدرس دانشگاه الزهرا
ahmadzadeh20@gmail.com

*** کارشناس ارشد حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند.

قرار گرفته است. و چنین نتیجه‌ای حاصل گردیده از آنجایی که کشورمان هنوز به هیچ‌یک از کنوانسیون‌های بین‌المللی در رابطه با حمایت از حقوق ادبی و هنری ملحق نشده، در صورت پذیرش تقاضای عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی خود به خود ملزم به رعایت (مواد ۱ تا ۲۲) مقررات کنوانسیون برن در قوانین مربوطه خواهد بود.

واژه‌های کلیدی: اثر مورد حمایت، مالکیت معنوی، حقوق ادبی و هنری، پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری، کنوانسیون برن.

۱. مقدمه

حمایت از آثار حقوق ادبی و هنری، در دنیای امروز اهمیت قابل ملاحظه‌ای پیدا کرده است. توجه به این امر نشان دهنده آن است که دستاوردهای هوش انسانی نیز همانند اشیاء موجد حق مالکیت است و این خود تأثیر زیادی بر پیشرفت اجتماعی، تحول علمی، فناوری، اقتصادی و رونق ادبی و هنری می‌گذارد و پیشرفت و تکامل آن مستلزم این است که تعریف مشخصی از این آثار در قوانین وجود داشته باشد و این حمایت همگام با قوانین بین‌المللی و فناوری رو به پیشرفت باشد. تحقق این امر با پیوستن ایران به کنوانسیون‌های بین‌المللی ممکن می‌شود که در این صورت آثار پدیدآورندگان حقوق ادبی و هنری نه تنها از طریق قوانین داخلی بلکه در سطح بین‌المللی نیز مورد حمایت قرار گیرد. یکی از کنوانسیون‌های بین‌المللی که از قدیمی‌ترین اسناد حمایتی از حقوق ادبی و هنری به شمار می‌آید، کنوانسیون برن است که در تاریخ ۹ سپتامبر ۱۸۸۶ در برن تصویب شده است؛ اما مالکیت ادبی و هنری در کشور ما متأسفانه از سابقه کمتری برخوردار است. به طوری که نخستین قانون مستقل و نسبتاً جامعی که در این زمینه

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۳

وضع شده، قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است که در بیان آثار مورد حمایت دارای ابهامات زیادی است و بعد از آن، قانون ترجمه و تکثیر کتب، نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲ تا حدودی آن را تکمیل کرده است. این قوانین پراکنده، به علت همگام نبودن با تحولات چند دهه گذشته که عمدتاً ناشی از ورود فناوری‌های نوین در عرصه فعالیت‌های بشری بوده است، برای رفع نیازهای امروز و قابل مقایسه با قوانین کشورهای پیشرفته کافی نیست. از این رو، در چند سال گذشته، مسئولین امر در صدد بازنگری اساسی و اصلاح جدی قوانین پیشین برآمدند و بر این اساس، نسخه اول پیش‌نویس لایحه‌ای با عنوان «قانون جامع حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط» در بین سال‌های ۸۳ تا ۸۴ در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در ۸۶ ماده آماده شد. و بالاخره نسخه دوم آن که در ۱۸۰ ماده تدوین گشته است حاصل تلاش کارگروه «نظام حقوقی و مالکیت فکری» دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی در سال‌های ۸۷ تا ۸۹ است که فرضیه اصلی این مقاله چنین است که آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه در مقایسه با قوانین بین‌المللی انطباق زیادی با قوانین کنوانسیون برن دارد و لذا در صورت تصویب آن، می‌تواند گامی در جهت الحاق ایران به کنوانسیون‌های بین‌المللی بردارد. بنابراین در این مقاله برای تحلیل برآیند ادعایی از روش کتابخانه‌ای و به شیوه توصیف دیدگاه ها و رویکرد تقنینی قانونگذار استفاده خواهد شد.

۲. حقوق پدیدآورندگان و آثار مورد حمایت

۲.۱. انواع حقوق پدیدآورندگان

در حقوق ایران همانند بسیاری از کشورهای جهان، حقوق مالکیت فکری دارای ماهیت دوگانه مادی و معنوی است. ماده ۳ قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، حقوق پدیدآورندگان را شامل حق بهره‌برداری مادی و معنوی دانسته

است. حقوقی را که از نظر پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری (از این به بعد به اختصار پیش‌نویس لایحه) و کنوانسیون برن مورد حمایت است در سه گفتار جداگانه مورد بررسی قرار می‌دهیم:

۲.۱.۱. حقوق مادی: حق بهره‌برداری انحصاری ناشی از تکثیر یا نمایش یا عرضه عمومی اثر که در بردارنده منافع مالی است، حق مادی نامیده می‌شود. در حقوق ایران ماده ۳ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ حقوق مادی را بیان و انتقال این حقوق را از طرف پدیدآورنده به رسمیت شناخته است. در پیش‌نویس با صراحت بیشتری حقوق مادی بیان شده است: تکثیر، ترجمه، اقتباس، تنظیم یا هرگونه تغییر شکل اثر، توزیع برای عموم از طریق اجاره فروش و نظایر آن نسخه اصلی یا کپی‌رایت و سایر صور انتقال اثر به عموم به عنوان حقوق مادی پدیدآورنده یا مالک حقوق مالکیت ادبی و هنری آمده است. مواد ۸ تا ۱۴ کنوانسیون برن نیز اشاره به حقوق مادی پدیدآورنده دارد. این حقوق را در چند بند ذیل مورد بررسی قرار می‌دهیم:

۲.۱.۱. الف. انتشار و تکثیر: حق انتشار و تکثیر اثر به منظور بهره‌برداری مادی در انحصار پدیدآورنده است و تصمیم‌گیرنده نهایی در نشر و تکثیر اثر خود او است و هیچ‌کس نمی‌تواند پدیدآورنده را مجبور به نشر یا تکثیر اثرش کند. (عرفانی، ۱۳۸۵: ۲۶۱) در بند ۲۸ ماده ۱ پیش‌نویس در تعریف تکثیر آمده است: «تکثیر عبارت است از تهیه یک یا چند نسخه از کل یا بخشی از اثر یا ابزار رسانه صوتی از راه‌هایی همچون چاپ، عکس‌برداری، فتوکپی، فیلم‌برداری، ذخیره‌سازی الکترونیکی اعم از دائمی و موقت و یا به هر روش و شکل دیگر.» (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۱۹) در بند الف ماده ۱۷ تکثیر اثر از حقوق انحصاری و مادی پدیدآورنده دانسته شده است و هرگونه بهره‌برداری مادی از آن باید با اجازه دارنده آن انجام

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۵

شود (همان: ۲۵). مطابق این ماده ماهیت قالب به کار گرفته شده برای تکثیر مهم نیست.

ماده ۹ کنوانسیون برن به حق تکثیر پرداخته و مقرر می‌دارد: «پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری از حق قانونی تکثیر آثار خود به هر شکل و نوع برخوردارند». به طور کلی کنوانسیون برن، تعریفی از حق تکثیر به عمل نیاورده و صرفاً تکثیر اثر را از حقوق پدیدآورنده دانسته است و در قسمت سوم بند ۹ هر نوع ضبط صوتی و تصویری اثر را تکثیر تلقی می‌کند. در این ارتباط گفته شده است که حق تکثیر شامل برنامه‌های رایانه‌ای نیز است هر چند که مستقیماً به آن اشاره نشده است. (Taper, 1999: P:30) استثنایی که در این خصوص در کنوانسیون برن وجود دارد این است که به موجب قسمت نخست بند ۱۰ مکرراً، تکثیر مندرجات جراید، وسایل ارتباط جمعی یا عناوین منتشرشده روزنامه‌ها و فصلنامه‌ها درباره مسائل اقتصادی، سیاسی و یا مذهبی به جز مواردی که حق انتشار محفوظ باشد، مجاز دانسته شده و ذکر نام منبع ضروری است (قاسمی، ۱۳۸۵: ۱۷۳).

۲.۱.۱. ب. اجرای عمومی: منظور از حق اجرای عمومی، این است که پدیدآورندگان حق دارند از اجرای مستقیم اثر و انتقال آن به مردم بدون اجازه جلوگیری کنند و به طور کلی، حق اجرای عمومی وسیله‌ای است که پدیدآورنده به واسطه آن مستقیماً استحقاق مالی خود را در برابر انتقال اثرش به مردم دریافت کند؛ مانند مکانی که نوازنده موسیقی در مقابل عموم برای نواختن موسیقی در برابر مردم ایستاده است. (Wilson, 2000, P:71) در ماده ۱۷ پیش‌نویس لایحه این حق انحصاری مادی برای پدیدآورنده لحاظ گردیده است و بر اساس آن، پدیدآورنده حق انحصاری اجرای عمومی اثر خویش را دارد. این ماده مشخص می‌کند که اجرای عمومی با هر وسیله یا فرآیندی را در بر می‌گیرد به این معنی که اجرای عمومی چنین آثاری که در ضبط‌های سمعی بصری یا در صفحه‌های صوتی ضبط

شده‌اند، نیز تحت پوشش قرار می‌گیرند. بند ۱۸ ماده ۱ پیش‌نویس، اجرای عمومی را اجرا و یا نمایشی دانسته است که برای افرادی غیر از اعضای خانواده یا نزدیکان انجام گیرد. همچنین مطابق بند ط ماده ۱۷ از جمله حقوق انحصاری مادی پدیدآورنده که مورد حمایت قرار داده است حق پخش رادیو-تلویزیونی اثر است و در تعریف آن در بند ۲۴ ماده یک مقرر شده است: «پخش رادیو-تلویزیونی یعنی مخابره اصوات و یا تصاویر با دستگاه ارتباطی بی‌سیم یا باسیم به منظور دریافت آن توسط عموم از جمله پخش ماهواره». حق عرضه و اجرای عمومی به شکل عام به معنای اجرا و نمایش اثر و عرضه آن بر شنوندگان و بینندگان است، به شرط آنکه این نمایش از محدوده‌ی معمول فراتر رود و جنبه عموم به خود بگیرد. اجرا و نمایش عمومی اثر و انتقال آن به دیگر افراد، به اجازه صاحب اثر و مراعات قوانین منوط شده است. (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۱۹-۱۷)

بر اساس بند ۱ ماده ۱۱ کنوانسیون برن، پدیدآورندگان باید دارای حق انحصاری اجازه اجرای عمومی آثار موسیقایی خود باشند. (Vivant, 2003, P:807) همچنین مطابق قسمت ۲ بند ۱ ماده ۱۴ کنوانسیون برن در خصوص آثار سینمایی، پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری، دارای حق انحصاری صدور اجازه اجرای عمومی آثار خود هستند و حق تکثیر و یا صدور اجازه تکثیر را بر این آثار که به صورت اجرا در عموم تهیه می‌شوند، دارند. (میرحسینی، ۱۳۸۵: ۱۷۶).

۱، ۲، ۱، ج. اثر اشتقاقی: در قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ به طور صریح به این حق اشاره نشده است و تنها در ماده ۱ قانون ترجمه ۱۳۵۲ از حق ترجمه (یکی از انواع اثر اشتقاقی) نام برده است (دوستدار، ۱۳۸۹: ۱۰۲). قوانین کشورهای مختلف تعاریف مختلفی از اثر اشتقاقی ارائه می‌کنند؛ در قانون حق تکثیر ایالات متحده، اثر اشتقاقی شامل آثاری می‌شود که بر اساس یک اثر قبلی اعم از ترجمه موسیقی نمایش فیلم تلخیص و ... ایجاد شده باشد. (Taper, 1999,)

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۷

(P:39) در بند ۳ ماده ۱ پیش‌نویس لایحه اثر اشتقاقی مورد توجه قرار گرفته است که مقرر می‌دارد: «اثری برگرفته از یک یا چند اثر موجود است، از قبیل اثر ترجمه‌ای، اثر موسیقایی اقتباسی، فیلم‌نامه یا نمایش‌نامه اقتباس شده از داستان، تلخیص، چکیده یا شرح اثر، اثر ویرایش شده و تصحیح شده، اثر ترکیبی.» (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۱۵) به طور کلی، در حوزه حقوق ادبی و هنری اثر اشتقاقی به اثری گفته می‌شود که در خلق آن اثر به طور عمده از عناصر یک اثر که قبلاً ایجاد شده و دارای حق تکثیر است، استفاده شود. بر اساس ماده ۱۲ کنوانسیون برن پدیدآورندگان آثار از حق انحصاری صدور اجازه اقتباس تنظیم یا سایر اشکال تغییر و یا تبدیل اثر خود برخوردار هستند. (Musouye, 1978, P: 12)

۲.۱.۲. حقوق معنوی: ماده ۲۰ پیش‌نویس لایحه، پدیدآورنده را حتی در مواردی که دارای حقوق مادی نباشد دارای حقوق انحصاری معنوی می‌داند و آن را شامل: حق حرمت نام پدیدآورنده، حق حرمت اثر، حق افشای عمومی اثر، حق افشای مجموع مقالات، سخنرانی‌ها و سایر آثار دانسته است (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۷-۲۶).

مفهوم حقوق معنوی در اسناد بین‌المللی و حقوق سایر کشورها بسیار دیرتر از حقوق مادی مورد شناسایی واقع شده است. در زمان بازنگری کنوانسیون برن در سال ۱۹۲۸ ماده ۶ مکرر حقوق معنوی را به طور مشخص مورد حمایت قرار داده است. (Tregier-Bar, 2006, P:128) ماده ۶ مکرر (بند ۱ ماده ۷) زمان دوام حقوق مزبور را تا پس از مرگ پدیدآورنده و تا زمان اعتبار حقوق مادی می‌داند. البته کنوانسیون برن به کشورهای عضو این اختیار را داده است که اگر طبق قوانین داخلی خود مرگ پدیدآورنده را موجب ختم اعتبار حقوق معنوی می‌دانند به همین ترتیب عمل کنند، اما حقوق معنوی در قانون ایران دائمی است و با مرور زمان هم

قطع نمی‌شود. مطابق قانون فرانسه (۱۱ مارس ۱۹۷۵) حقوق معنوی صاحب اثر بعد از فوت او به کسی که به موجب وصیت برای اعمال این حقوق و در واقع برای حفظ حرمت صاحب اثر و اثر او مقرر شده است، منتقل می‌شود. (Davis, 2002, P:385) در قوانین ایران به مورد اخیر اشاره‌ای نشده است. مهم‌ترین اقسام حقوق معنوی را در چند بند ذیل مورد بررسی قرار می‌دهیم:

۲.۱.۲. الف. حق افشای اثر: حق افشای اثر از جمله حقوق انحصاری پدیدآورنده است که او بر اساس آن حق در رابطه با ارائه یا عدم ارائه اثرش به عموم تصمیم‌گیری می‌کند. اگرچه در قوانین ایران از جمله قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ حق نشر مورد توجه قرار گرفته، اما حق افشای اثر به مفهومی که بیان شد وجود ندارد. در پیش‌نویس لایحه، حق افشای عمومی اثر از حقوق معنوی پدیدآورنده اثر دانسته شده و بر این اساس در بند ج ماده ۲۰ آن مقرر شده است: «حق افشای عمومی اثر: بر این اساس، حق تصمیم‌گیری نسبت به نخستین انتشار اثر با پدیدآورنده آن است». (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۷-۲۶). در قانون مالکیت فکری فرانسه و آلمان نیز صراحتاً بر حق افشای اثر برای پدیدآورنده تأکید شده است. مطابق ماده ۲-۱۲۱ قانون مالکیت فکری فرانسه «فقط پدیدآورنده حق افشای اثر خود را دارد». ماده ۱-۱۲۱ قانون مالکیت فکری آلمان نیز صراحتاً اعلام می‌دارد: «پدیدآورنده حق دارد در خصوص افشای اثر خود و نحوه آن تصمیم بگیرد». (زرکلام، ۱۳۸۴: ۴۶) در کنوانسیون برن نامی از حق افشا برده نشده و در این مورد حکمی وجود ندارد.

۲.۱.۲. ب. حق احترام به نام و سمت پدیدآورنده (حق سرپرستی اثر): حق احترام به اثر یا حق سرپرستی اثر، حقی است که پدیدآورنده نسبت به نام عنوان و سمت خود دارد. در خصوص حمایت از حقوق پدیدآورندگان لازم است که پدیدآورنده یا پدیدآورندگان مورد شناسایی قرار گیرند؛ زیرا بیشترین آسیب‌ها در فضای

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۹

مجازی به این حق پدیدآورنده وارد می‌شود و نیازمند حمایت صریح در قوانین است. در بند الف ماده ۲۰ پیش‌نویس به حق احترام به نام و سمت پدیدآورنده توجه شده است (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۶) و بر این اساس تنها پدیدآورنده حق دارد به هنگام چاپ یا هرگونه استفاده دیگر از اثر، نام واقعی یا مستعار خود را بر روی اصل یا نسخه آن به صورت آشکار و یا به هر صورتی درج نماید یا خودداری کند. بر اساس ماده ۶ مکرر کنوانسیون برن نیز، پدیدآورنده می‌تواند به سرپرستی اثر حتی در صورت واگذاری حقوق مادی خود به شخص دیگری استناد کند؛ این حق از جمله حقوقی است که قابل واگذاری به دیگران نیست.

۲.۱.۲. ج. حق حرمت اثر: هر اثر بیانگر شخصیت و افکار پدیدآورنده آن اثر است. از همین رو، باید از آسیب‌ها و تحریف‌ها و تغییرات در اثر بدون رضایت پدیدآورنده آن جلوگیری شود؛ زیرا موجب لطمه به شخصیت و حیثیت پدیدآورنده آن می‌شود. در ماده ۱۹ قانون حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ نیز به این نکته توجه شده است (دوستدار، ۱۳۸۹: ۹۲) و بر اساس آن هرگونه تغییر و تحریف در اثر بدون رضایت صاحب آن ممنوع است. در بند ب ماده ۲۰ پیش‌نویس لایحه نیز این حق مورد تأکید قرار گرفته که به موجب آن، تنها پدیدآورنده، حق انجام و یا جلوگیری یا اعتراض به هرگونه دخل و تصرف، تحریف یا دیگر تغییرات محتوا، شکل، عنوان یا نشانه ویژه اثر بدون کسب اجازه از او را دارد. (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۶) بر اساس ماده ۶ مکرر کنوانسیون برن نیز پدیدآورنده می‌تواند در صورت تحریف یا سایر تغییرات اثر یا در صورتی که مغایر با منافع پدیدآورنده باشد با عامل آن به جهت حمایت از حق حرمت اثر برخورد قانونی کند.

۲.۱.۳. حقوق مرتبط: حقوق مرتبط یا مجاور عبارت از منافع قانونی و مشروع اشخاص دیگر که در خلق اثر و در دسترس عموم قرار دادن آن سهمی دارند حمایت می‌کند. به طور کلی، این حق برای سازمانهای پخش صوت و تصویر اعطاء شده تا پخش مجدد ضبط و تکثیر آثار پخش شده آنان به وسیله رادیو و تلویزیون را اجازه داده یا جلوگیری نمایند (Andre & Jacques, 2001, P:627).

در حقوق ایران نامی از حقوق مرتبط یا مجاور دیده نمی‌شود و تنها در ماده ۳ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صورتی مصوب سال ۱۳۵۲ از حمایت تهیه‌کنندگان آوانگاشت‌ها و تولیدکنندگان برنامه‌های رادیو-تلویزیونی نام برده است. به موجب این ماده «نسخه‌برداری یا ضبط یا تکثیر آثار صوتی که بر روی صفحه یا نوار یا هر وسیله دیگر ضبط شده است بدون اجازه صاحبان حق یا تولیدکنندگان انحصاری یا قائم‌مقام قانونی آنان برای فروش ممنوع است. حکم مذکور در این ماده شامل نسخه‌برداری یا ضبط یا تکثیر از برنامه‌های رادیو و تلویزیون یا هرگونه پخش دیگر نیز خواهد بود» (دوستدار، ۱۳۸۹: ۱۰۲). با این بیان به نظر می‌رسد نظام حقوقی ایران، حقوق مجاور را به رسمیت نمی‌شناسد. از این رو، در پیش‌نویس لایحه به این تقیصه توجه شده است و بخش سوم آن به این نوع حقوق تحت عنوان حقوق مرتبط اختصاص یافته است (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۴۷-۴۲). در کنوانسیون‌های بین‌المللی اولین حمایت حقوقی از اشخاص ذینفع طبقات سه‌گانه حقوق وابسته در کنوانسیون بین‌المللی رم برای حمایت از اجراء کنندگان، تولیدکنندگان صوت و گرامافون و سازمان‌های پخش تصویر و صدا بود. (صادقی؛ طهماسبی، ۱۳۸۴: ۱۳۹) بر اساس سنت قدیمی حقوق وابسته به سه طبقه از اشخاص ذینفع اعطاء شد: ۱- اجراء کنندگان اثر (بازیگران نمایش، اجراکنندگان نقش یا آواز و...); ۲- تولیدکنندگان صوت ۳- مراکز پخش رادیو-تلویزیون.

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۱۱

ایده حمایت از هنرمندان مجری اثر و تولیدکنندگان، نخستین بار در کنفرانس دیپلماتیک بروکسل ۱۹۴۸ که به منظور بازنگری کنوانسیون برن تشکیل شده بود، مطرح شد؛ زیرا در کنوانسیون برن به این اصل توجه نشده بود و در نتیجه مباحث مربوط به چنین حمایتی منجر به انعقاد کنوانسیون بین‌المللی رم با عنوان حمایت از هنرمندان مجری اثر یا مجریان، تولیدکنندگان آوانگاشت‌ها و سازمانهای پخش رادیویی مورخ ۲۶ اکتبر ۱۹۶۱ گردید. (زرکلام، ۱۳۸۴: ۳۷۶)

۳. مورد حمایت

۳.۱. آثار مورد حمایت از حیث موضوع

آثار قابل حمایت را می‌توان به آثار ادبی و هنری تقسیم کرد:

۳.۱.۱. آثار ادبی: پیش‌نویس لایحه ابهامی را که در قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ وجود داشت برطرف کرده و صراحتاً دو گروه آثار مکتوب و شفاهی را از همدیگر تفکیک کرده است که می‌توان از نکات مثبت آن دانست. در بند دو ماده ۲ این پیش‌نویس، عنوانی به آثار شفاهی اختصاص داده و از باب تمثیل سخنرانی‌ها، نطق‌های علمی، خطابه، موعظه، نطق آموزشی نام برده است. در بند ۷ ماده ۲ اثر موسیقی را به طور کلی چه به صورت با کلام و چه به صورت بی‌کلام مورد حمایت قرار داده است و از تکرار و پراکنده‌گویی قانون حمایت حقوق مؤلفان مصنفان و هنرمندان با تأکید بر این موضوع که به هر ترتیب که نوشته یا ضبط و یا نشر داده باشد، خودداری کرده است (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۲ و ۲۳) و بهتر آن بود که جنبه‌های فنی حمایتی از یک اثر موسیقایی در پیش‌نویس مذکور با توجه به هدف آنکه رفع نواقص قوانین قبلی و ابهامات آن بوده مورد توجه قرار می‌گرفت. با این حال به لحاظ فنی باید تنظیم موسیقی و واریاسیون را از هم تفکیک کرد؛ زیرا هرکدام از آنها مسائل مختلفی را

مطرح می‌کند که در جنبه حمایتی می‌تواند مؤثر واقع شود؛ بنابراین تشخیص آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد. به طور کلی ملودی، تکرار صداهای موسیقی را گویند که در پی هم بیشتر در یک بخش اجرا یا شنیده می‌شود. (منصوری، ۱۳۸۲: ۳۰۵) رویه قضایی فرانسه بر این نکته توجه کرده و ملودی را قابل حمایت دانسته است و حتی تکرار بخشی از آن را در صورتی که قابل استناد به یک آهنگ و یا یک پدیدآورنده باشد، کپی‌برداری دانسته است. (Colombet, 1997: 46) هارمونی صداهایی است که دسته‌دسته و به طور هم‌زمان و یکجا به صدا در می‌آیند. (منصوری، ۱۳۸۲: ۱۳). هارمونی با توجه به خصیصه‌ای که دارد و نیز به کار گرفته شدن آن در یک ملودی منجر به خلق هزاران هزار آهنگ مختلف می‌شود و تنوع کثیر آن، می‌تواند منحصر به یک فرد خلق شود و از این لحاظ قابلیت انتساب به یک پدیدآورنده را داشته و قابل حمایت باشد. اما آکوردهای موسیقی محدود هستند و نمی‌توان آن‌ها را منحصراً به پدیدآورنده اولیه آن منتسب کرد؛ زیرا به طور کلی در تمامی آهنگ‌ها به کار گرفته می‌شوند.

درباره انواع آثار مورد حمایت حقوق ادبی و هنری کنوانسیون برن صراحتی ندارد و بدون دسته‌بندی آن‌ها، تنها به ذکر مصادیقی اکتفا کرده است. از جمله ابهاماتی که در کنوانسیون برن وجود دارد این است که در قسمت ۱ بند ۲، به طور مستقیم از آثار شفاهی حمایت نکرده و فقط از نوشته‌های مربوط به کنفرانسها، خطابه و سخنرانی‌ها حمایت شده است. (Vivant, 2003, P:807) کنوانسیون برن آثار شفاهی را تنها به این چند مورد محدود کرده است و آن هم با شرط کتبی بودن آن‌ها که با ماهیت شفاهی بودن انطباق ندارد. کنوانسیون برن در مورد اینکه آثار سینمایی جزو آثار مشترک محسوب می‌شوند و یا جمعی به دلیل اختلاف نظری که در کشورهای عضو وجود دارد، تعیین شرایط حمایت از آن را به قوانین ملی کشورها واگذار کرده و قوانین کشوری را که از آن درخواست حمایت شده

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۱۳

صالح به رسیدگی به موضوع دانسته است. بر اساس قسمت سوم بند ۲ کنوانسیون برن تنظیمات موسیقی هم مثل آثار اصلی مورد حمایت هستند بدون اینکه چنین حمایتی به حق تألیف و تصنیف آثار اصلی خدشه‌ای وارد کند.

۳.۱.۲. آثار هنری: در خصوص دیگر آثار مورد حمایت بر اساس ماده ۲ پیش‌نویس لایحه سایر آثار هنری نظیر آثار سمعی و بصری، نقاشی، تصویر، طرح، نقش، نقشه‌ی جغرافیایی، نوشته‌ها، خط‌های تزئینی، اثر تجسمی، مجسمه‌سازی، اثر معماری، عکاسی، هنرهای دستی یا صنعتی، نقشه قالی و گلیم، آثار مرتبط با فرهنگ عامه و همچنین هر گونه اثری را که از ترکیب چند اثر از اثرهای نامبرده به وجود آمده باشد مورد حمایت گرفته و در جنبه‌های مختلف حمایتی از این آثار همگام با کنوانسیون برن است (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۳-۲۲).

۳.۲. آثار مورد حمایت از حیث پدیدآورندگان

آثار مورد حمایت ممکن است دارای پدیدآورنده واحد یا متعدد باشد؛ از این رو، لازم است موارد مذکور به طور جداگانه مورد توجه قرار گیرد:

۳.۲.۱. پدیدآورنده واحد: خالق اثر مالک حقوق ادبی و هنری آن است، به عبارت دیگر، مالک، نویسنده اثر است. مالک یک اثر هم دارای حقوق مادی و هم دارای حقوق معنوی است. ماده ۵۲ پیش‌نویس لایحه، نخستین مالک حقوق مادی را کسی می‌داند که اثر در نتیجه خلاقیت او پدید آمده باشد (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۳۴). همچنین پیش‌نویس مزبور در بند ۲۵ ماده ۱ پدیدآورنده را شخص حقیقی می‌داند که اثر را پدید آورده است (همان: ۱۹). در مواردی که اثر بدون ذکر نام و عنوان پدیدآورنده منتشر می‌شود گمنام یا بی‌نام و در مواردی که اثر بانام مستعار انتشار می‌یابد آن را بانام مستعار گویند. مقررات کشورمان در این مورد ساکت است؛ از این رو، در ماده ۶۲ و ۶۳ پیش‌نویس این نقیصه برطرف شده

و به موجب این ماده در صورت مشخص بودن هویت پدیدآورنده واقعی اثر، وی پدیدآورنده خواهد بود و در غیر این صورت تا قبل از افشای هویت پدیدآورنده، ویراستار اصلی و در صورت امکان ناشری که نام او بر روی اثر درج شده است و در صورت فقدان دلیل مغایر، نماینده او در اعمال حقوق پدیدآورنده محسوب می‌شود (همان: ۳۶).

ماده ۱۴ مکرر کنوانسیون برن در وهله نخست پدیدآورنده یک اثر را مالک آن تلقی کرده است و حتی در صورت وجود قراردادی که به موجب آن پدیدآورنده تمام حقوق خود را واگذار می‌کند، این حقوق تنها شامل حقوق مادی و اقتصادی خواهد بود و حقوق معنوی غیرقابل نقل و انتقال و از آن پدیدآورنده خواهد بود. ۳.۲.۲. پدیدآورندگان متعدّد: اثر ادبی و هنری که با مشارکت دو یا چند نفر به وجود می‌آید دارای جنبه‌های مختلفی بوده و می‌توان آن‌ها را به آثار مشترک، مرکب و جمعی تقسیم کرد.

۳.۲.۲ الف- آثار مشترک: در مفهوم کلی اثر مشترک را می‌توان اثری دانست که در خلق آن چند پدیدآورنده مشارکت داشته است. در پیش‌نویس لایحه در بند ۸ ماده یک به این اثر توجه شده و چنین مقرر شده است: «اثر مشترک اثری است که بدون ابتکار و مدیریت شخص واحد و تنها در نتیجه همفکری خلّاق دو یا چند شخص حقیقی در یک زمان و مکان واحد یا متفاوت پدید آمده است به گونه‌ای که سهم هرکدام به صورت بخش ممزوج شده‌ای از اثر باشد خواه این سهم مساوی، برجسته، قابل تشخیص یا تفکیک باشد یا نباشد» (همان: ۱۶).

در کنوانسیون برن اثری که در نتیجه همفکری دو یا چند شخص حقیقی به وجود آمده باشد اثر مشترک دانسته شده است. مطابق ماده ۷ این کنوانسیون، در رابطه با آثار مشترک قواعد عام برقرار است و در فروضی که مدت حمایت پس از

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۱۵

مرگ مؤلف محاسبه می‌شود این مدت پس از مرگ آخرین پدیدآورنده اثر مشترک محسوب خواهد شد.

۳.۲.۲. ب. آثار مرکب: در بند ۹ ماده ۱ پیش‌نویس لایحه آثار ترکیبی مورد حمایت قرار گرفته است چنین مقرر شده است: «اثر ترکیبی، اثری است مرکب از چند اثر بدون آنکه پدیدآورندگان یکایک آن آثار در خلق این اثر جدید، با یکدیگر هم‌فکری نموده باشند، از قبیل مجموعه یا گزیده آثار، گلچین اشعار، جنگ ادبی، مجموعه داده‌ها و پایگاه داده‌ها اعم از اینکه به شکلی باشند که با دستگاه یا به طریق دیگر قابل خواندن باشند، مجموعه نمودهای فرهنگ عامه و پایگاه داده‌ها.»

در بند ۲ و ۳ ماده ۲ کنوانسیون برن اشکال تغییر یافته یک اثر از قبیل تبدیل آن به موسیقی، گلچین‌ها و ترجمه‌ها همانند اصل اثر به شرط عدم اضرار به حقوق پدیدآورنده مورد حمایت قرار گرفته است و دلیل آن را می‌توان نوآوری و آفرینش یک اثر جدید دانست، اما در خصوص ترکیب این آثار با یکدیگر و شیوه مدیریتی آن سخنی به میان نیامده است و به قوانین داخلی کشورها واگذار شده است.

۳.۲.۲. ج. آثار جمعی: در مقررات کنونی ایران در زمینه حقوق ادبی و هنری از آثار جمعی نام برده نشده، لکن پیش‌نویس لایحه به طور صریح آثار جمعی را تعریف و از آن حمایت کرده و این کمبود را در قوانین ایران رفع نموده است. به موجب بند ۴ ماده ۱ آن: «اثر جمعی، اثری است که با همفکری دو یا چند شخص حقیقی به ابتکار و با مدیریت و ویرایش شخص حقیقی یا حقوقی پدید آمده باشد و سهم هرکدام از همکاران به گونه‌ای در اثر نهایی ادغام شده باشد که نتوان حق جداگانه‌ای را برای آنان در آن اثر در نظر گرفت و با این توافق که شخص مزبور اثر را به نام خودش و بدون اشاره به هویت اشخاص حقیقی پدیدآورنده‌ی اثر افشا نماید یا انتشار دهد؛ مانند دائرةالمعارف، کتاب لغت، نشریه ادواری و روزنامه» (همان: ۱۵-۱۶).

با توجه به مقررات مورد اشاره، ویژگی‌های آثار جمعی در پیش‌نویس لایحه را می‌توان به ترتیب زیر بیان کرد:

۱- اثر باید به ابتکار، مدیریت و ویرایش یک شخص حقیقی یا حقوقی پدید آمده باشد؛

۲- اثر باید به نحوی ایجاد شده باشد که دادن حق مستقل و جداگانه برای هر یک از پدیدآورندگان ممکن نباشد؛

۳- اثر باید حاصل اجتماع و ادغام آثار دیگر باشد؛

۴- سرپرست یا مدیر باید آن را به نام خود چاپ، منتشر یا توزیع کرده باشد. در خصوص آثار جمعی به دلیل اختلافات کشورهای عضو کنوانسیون برن در مصادیق آن، تعیین آن به قوانین ملی کشورها واگذار شده است. برای مثال در مورد اینکه آثار سینمایی جزء آثار مشترک است یا جمعی؟ تعیین آن به قوانین کشوری که در آن درخواست حمایت شده است واگذار شده است (میرحسینی، ۱۳۸۵: ۳۱)

۴. استثنائات

در جهت برقراری تعادل بین حقوق پدیدآورندگان محصولات فرهنگی از یک‌سو و حق دسترسی عموم به اطلاعات فرهنگ و هنر از سوی دیگر با وجود حقوق انحصاری پدیدآورنده نسبت به آثار خویش، استفاده از اثر در برخی موارد نیاز به کسب اجازه پدیدآورنده ندارد. آثاری که به رویدادهای اجتماعی روزانه مربوط می‌شود و جنبه اطلاع‌رسانی عمومی دارند، می‌توانند بدون اجازه پدیدآورنده انتشار یابند (Debbasch, 2002, P:840)، در فصل سوم پیش‌نویس لایحه به این نکته توجه شده است. مطابق ماده ۳۲ این پیش‌نویس: «بهره‌برداری از اثر بدون اجازه دارنده حقوق در موارد مذکور در این فصل مجاز است مشروط بر

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۱۷

اینکه با بهره‌برداری عادی اثر منافاتی نداشته باشد و به منافع مشروع دارنده حقوق به طور غیرمتعارف لطمه نزنند.» (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۹).

در ماده ۲ کنوانسیون برن نیز به این گونه استثنائات توجه شده است که بر اساس این ماده، کشورهای عضو می‌توانند برای تکثیر آزاد آثار در موارد خاص اقداماتی را انجام دهند به شرط آنکه منافاتی با حق قانونی پدیدآورندگان نداشته باشد و در حدود متعارف صورت پذیرد؛ از مصادیق آن می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۴.۱. نقل قول برای استفاده علمی و آموزشی

ماده ۴۱ پیش‌نویس لایحه در این خصوص مقرر می‌دارد: «نقل از اثرهایی که به صورت مجاز انتشار یافته‌اند و استناد به آن‌ها برای مقاصد ادبی، هنری، آموزشی، پژوهشی، تربیتی و اطلاع‌رسانی به منظور شرح، نقد و تقریظ در حدود متعارف و به میزانی که هدف مورد نظر را تأمین کند با ذکر مأخذ و نام پدیدآورنده در صورت امکان مجاز است.» با توجه به این ماده، شرایط بهره‌برداری بدون اجازه دارنده حق را می‌توان به نحو ذیل بر شمرد:

الف- اثر باید منتشر شده باشد: به این بیان که حق نخست انتشار اثر با پدیدآورنده آن است که یکی از حقوق معنوی او (حق افشا) به شمار می‌آید. ماده ۶ مکرر کنوانسیون برن که ناظر بر حقوق معنوی است نامی از حق افشا نبرده است؛ زیرا در میان کشورها نسبت به آن اتفاق نظر وجود ندارد و مورد مخالفت بسیاری از کشورها واقع شده است. اما به طور کلی حق افشای اثر، حقی است انحصاری که بر اساس آن پدیدآورنده در خصوص ارائه یا عدم ارائه اثرش تصمیم می‌گیرد و در صورتی که در ارائه آن به عموم موافقت کند زمان و نحوه آن را تعیین می‌کند.

(Pollaud, 2005,P:404)

ب- نقل قول از اثر باید برای تأمین مقاصد خاص ذکر شده در ماده ۴۱ فوق‌الذکر (مقاصد ادبی، هنری، آموزشی، پژوهشی و...) باشد؛ به عبارت دیگر، در صورتی که اهداف نقل‌کننده از اثر به این منظور نباشد اجازه پدیدآورنده در آن ضرورت پیدا می‌کند. در قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ در ماده ۷، اهداف نقل‌کننده باید برای مقاصد خاص ادبی، علمی، فنی و آموزشی باشد (دوستدار، ۱۳۸۹: ۹۰). حال آنکه در پیش‌نویس نامی از مقاصد فنی نبرده است و تنها شامل مقاصد ادبی، هنری، آموزشی، پژوهشی، تربیتی و اطلاع‌رسانی است. یکی از مشکلات قانون حمایت از حقوق مؤلفان مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ نیز ابهام اصطلاح فنی به کار برده شده در مواد مختلف آن بود که علاوه بر آنکه مصادیق آن مشخص نشده است، جنبه حمایتی دوگانه‌ای را نیز در بردارد؛ زیرا در صورتی که جنبه فنی جدا از ادبی و هنری اثر باشد جنبه حمایتی آن در حوزه مالکیت صنعتی است و بیان آن در حمایت از حق مؤلف صحیح نیست و اگر منظور ابداع و ابتکار خلق یک اثر ادبی و هنری به روش فنی باشد نیز ذکر فنی بودن آن با وجود حمایت از آن به دلیل جنبه‌ی ادبی و هنری آن بی‌مورد است؛ چراکه نحوه خلق اثر در حمایت از آثار در حوزه حقوق ادبی و هنری تأثیری ندارد. در تعاریف به کار برده شده در مواد مختلف پیش‌نویس اصطلاح فنی را که در قانون ۱۳۴۸ در ادامه عبارت ادبی و هنری آورده شده بود حذف شده است.

ج- نقل قول از اثر باید با ذکر مآخذ صورت گیرد: به طور کلی حق پدیدآورنده نسبت به نام و سمت خود ایجاب می‌کند که نقل قول با ذکر منبع و مآخذ صورت گیرد. (ایمانی، ۱۳۸۱: ۲۰۷)

د- در حدود متعارف باشد: یعنی هدف تنها باید جنبه آموزشی داشته باشد و نباید با تکثیر آن بعد اقتصادی آن را دستخوش تهدید قرار داد و همگان را از مراجعه به

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۱۹
آن بی‌نیاز کرد؛ به بیانی دیگر، متعارف بودن نقل از اثری دلالت بر میزان نقل آن
دارد نه بر گستره و میزان تکثیر و نشر آن.

۴.۲. بهره‌برداری شخصی و غیرانتفاعی از اثر

قانون سال ۱۳۴۸ در ماده ۱۱ فقط امکان بهره‌برداری شخصی و غیرانتفاعی از
اثر را بدون اجازه پدیدآورنده برای آثار مکتوب و ضبط برنامه‌های رادیویی و
تلویزیونی به رسمیت شناخته است؛ به عبارت دیگر، بهره‌برداری و شخصی و
غیرانتفاعی از سایر آثار مذکور در بندهای ۲ تا ۱۲ ماده ۲ قانون حمایت از حقوق
مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (دستدار، ۱۳۸۹: ۸۷ - ۸۸) منوط به کسب اجازه
پدیدآورنده است. در پیش‌نویس، تکثیر محدود از اثر منتشر شده بدون اجازه دارنده
آن در صورتی مجاز دانسته است که:

اولاً- توسط شخص حقیقی انجام شود؛

ثانیاً- برای مقاصد شخصی و غیرانتفاعی صورت گرفته باشد.

با وجود شرایط فوق، تکثیر محدود از اثر منتشر شده بدون اجازه دارنده بر
اساس پیش‌نویس لایحه، شامل همه موارد می‌شود به جز مواردی که در ماده ۳۴
استثنا شده و عبارتند از:

الف- تکثیر اثر معماری به شکل ساختمان یا به شکل دیگر؛

ب- تکثیر مجموع یا بخش عمده از پایگاه داده الکترونیکی؛

ج- تکثیر برنامه رایانه‌ای به استثنا موارد بخش ۵ مقررات. (دیرخانه شورای عالی
اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۹)

بر اساس بند ۲ ماده ۹ کنوانسیون برن قانون‌گذاران کشورهای عضو می‌توانند
اجازه استفاده از آثار فکری را برای غیر از پدیدآورندگان پیش‌بینی نمایند، مشروط
بر اینکه هیچ لطمه‌ای به بهره‌برداری متعارف از اثر وارد نشود و سبب خسارت به

منافع مشروع پدیدآورنده نیز نگردد. بهره‌برداری شخصی و خصوصی از اثر را می‌توان از جمله این حقوق پیش‌بینی شده دانست که کنوانسیون برن حمایت از آن را به قوانین داخلی واگذار کرده است. همچنین بر اساس بندهای ۱ و ۲ ماده ۱۰ کنوانسیون برن، نقل قول از آثار چاپ‌شده تحت شرایطی و استفاده‌های آموزشی از اثر متناسب با اهداف مجاز شناخته شده است. در حقوق فرانسه نقل قول‌های کوتاه و تحلیل آثار نوشته که جنبه انتقادی، آموزشی و علمی یا اطلاعاتی راجع به اثر داشته باشد پذیرفته شده است. (Davis, 2002, P:340)

۴.۳. ترجمه اثر

ماده ۲ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲ در این زمینه بیان می‌دارد: «تکثیر کتب و نشریات، به همان زبان و شکلی که چاپ شده به قصد فروش یا بهره‌برداری مادی از طریق چاپ افست یا عکس‌برداری یا طرق مشابه بدون اجازه صاحب حق، ممنوع است». مفهوم مخالف ماده، این است که تکثیر به زبان و شکلی غیر از زبان و شکل اصلی بدون اجازه صاحب حق ممنوع نیست. در پیش‌نویس لایحه به این نکته توجه شده و ترجمه اثر را در صورتی که به زبان غیر رایج کشور منتشر شده باشد، هم ترجمه و هم انتشار آن را بدون نیاز به کسب اجازه از دارنده آن به شرط ترجمه به زبان رایج کشور مجاز دانسته است (ماده ۴۳ پیش‌نویس لایحه؛ دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۳۲ - ۳۳) و شرایط حمایتی آن را چنین بیان کرده که در ذیل به بررسی آن‌ها می‌پردازیم:

الف- «مقاضی ترجمه، اجازه ترجمه اثر را ظرف مدت ۶ ماه از دارنده حق، درخواست نموده باشد ولی نتواند اجازه او را تحصیل نماید یا اینکه پس از تلاش متعارف نتوانسته باشد ظرف این مدت او را بیابد...» این قسمت از ماده نشان دهنده

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۲۱

آن است که متقاضی ترجمه، وظیفه دارد درخواست خود را اطلاع دهد و کسب اجازه پدیدآورنده لازم نیست؛ زیرا حتی در صورت عدم موافقت دارنده، با شرایطی این حق همچنان برای درخواست‌کننده وجود دارد در حالی که از شرایط استثنایی ترجمه اثر به زبان رایج در پیش‌نویس کسب اجازه از پدیدآورنده است و به نظر می‌رسد بهتر بود که صرفاً اطلاع دادن به دارنده حق را جزء شرایط قرار می‌دادند نه کسب اجازه را؛ زیرا با وجود حق انحصاری ترجمه که در ماده ۱۷ این قانون بیان شده است، دارنده می‌تواند حق مالی خود را به هر نحو انتقال دهد.

ب- از جمله شرایط دیگری که از آن نام برده شده است مجوز کمیته منتخب دولت است که کمیته و کیفیت آن در قانون مشخص نشده است و صرفاً انتخاب آن توسط دولت بیان شده است که دو وظیفه را بر عهده دارد: اول آنکه در صورت عدم رضایت دارنده، مجوز ترجمه از سوی این کمیته صادر شود (بند ۲ ماده ۴۳ پیش‌نویس لایحه) و دوم آنکه کمیته منتخب به بررسی توانایی متقاضی در انجام ترجمه صحیح صحه گذارد. (بند ۷ ماده ۴۳ پیش‌نویس لایحه)

ج- هدف مترجم از برگرداندن اثر به زبان رسمی کشور جنبه آموزشی، پژوهشی آن باشد؛ اما اینکه اثر باید قابلیت پژوهشی و آموزشی را داشته باشد و یا صرفاً اثبات هدف مترجم کفایت می‌کند مشخص نشده است.

د- «ظرف مدت سه سال پس از انتشار نخستین اثر، ترجمه یاد شده توسط دارنده حق یا اشخاص مجاز از سوی او انجام نشده باشد و یا تمامی نسخه‌های ترجمه مزبور دست‌کم ظرف مدت یادشده تمام شده باشد.» (بند ۴ ماده ۴۳ پیش‌نویس لایحه) در این ماده از حق انحصاری دارنده حمایت شده است و در عین حال حقوق مترجم در مدت سه سال متزلزل شده است.

ه- در بند ۵ و ۶ از حقوق مادی و معنوی دارنده حق حمایت شده بدین نحو که در تمامی نسخه نام پدیدآورنده اثر باید درج شود و از لحاظ اقتصادی مبلغ عادلانه‌ای به دارنده اصلی تعلق بگیرد.

عمل ترجمه یک اثر حمایت شده تحت حق تألیف نیز مستلزم اجازه از مالک یا دارنده این حقوق است. ماده ۱۲ کنوانسیون برن برای پدیدآورندگان آثار حق انحصاری صدور اجازه، اقتباس، تنظیم یا سایر اشکال تغییر و یا تبدیل اثر را قرار داده است. همچنین مطابق بند ۲ ماده ۹ کنوانسیون برن کشورهای عضو مختارند اجازه استفاده از آثار فکری را برای غیر از پدیدآورندگان پیش‌بینی نمایند مشروط بر اینکه هیچ لطمه‌ای به بهره‌برداری متعارف از اثر وارد نشود و سبب خسارت به منافع مشروع پدیدآورنده نیز نگردد. از جمله این حقوق اعطایی، می‌توان حق ترجمه یک اثر را با اهداف علمی آن دانست که در پیش‌نویس نیز به آن توجه شده است و همان‌طور که بیان شد با قرار دادن مدت محدود استفاده از این آثار، پرداخت مبلغ عادلانه به دارنده اصلی حق (پدیدآورنده) از شروط مقرر در ماده ۱۲ کنوانسیون برن تبعیت شده است.

۵. شرایط و مدت حمایت از اثر

مهم‌ترین موضوع در بحث حمایت از آثار این است که تحت چه شرایطی یک اثر مورد حمایت قانونی قرار می‌گیرد و در صورت واجد بودن شرایط، حمایت قانونگذار تا چه زمانی ادامه خواهد یافت. از این رو مطالب این فصل را در دو مبحث جداگانه پی می‌گیریم:

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۲۳

۵.۱. شرایط حمایت از اثر

برای آنکه یک اثر از نظر قانونی مورد حمایت قرار گیرد باید واجد یکسری شرایط باشد که عبارتند از: الف- شکل و صورت خارجی داشتن اثر؛ ب- انتشار اثر برای اولین بار؛ ج - اصالت اثر؛ د - ثبت آثار. در ذیل این شرایط را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

۵.۱.۱. شکل و صورت خارجی داشتن اثر: تجسم خارجی فکر و اندیشه باید به نحوی باشد که از افکار شخصی خارج شده و شکل عینی به خود بگیرد. فکر و اندیشه باید به واسطه کلمات، نت‌ها، طرح‌ها و نظایر آن تجلی و ظهور یابد. چون این تجلی و ظهور است که قابل حمایت است نه نفس اندیشه و فکر محض، بدون آنکه صورت خارجی محسوس به خود گرفته باشد. (صفایی، ۱۳۷۵: ۷۲) ماده ۶ پیش‌نویس در این خصوص مقرر می‌دارد: «آثار تنها به لحاظ آفرینش آن‌ها و بدون در نظر گرفتن شیوه یا شکل ارائه مورد حمایت قرار می‌گیرند» (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۲۴) از این قاعده می‌توان دو نتیجه به دست آورد: اول آنکه اثری مورد حمایت قرار می‌گیرد که به شیوه یا شکلی بیان شده باشد و دوم آنکه شیوه و شکل بیان اثر باید به صورت مادی و محسوس باشد. به طور کلی فکر بدون شکل به عموم تعلق دارد و قابلیت انتساب به شخص را ندارد و همه می‌توانند از آن برخوردار شوند. (Stewart, 1989, P:52)

۵.۱.۲. انتشار اثر برای اولین بار: ماده ۲۲ قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مقرر داشته که کلیه آثار زمانی مورد حمایت خواهند بود که اثر برای اولین بار در ایران چاپ یا پخش یا نشر یا اجرا شده باشد. از حکم کلی این ماده می‌توان نتیجه گرفت که در ایران آثار بیگانگان نیز زمانی مورد حمایت قرار خواهند گرفت که اثر برای نخستین بار در ایران چاپ، پخش، یا اجرا شده باشد و اگر برای اولین بار در خارج از ایران منتشر یا اجرا شده باشد می‌توان از این‌گونه آثار حتی

بدون اجازه پدیدآورنده در ایران بهره‌برداری کرد و از حمایت قانونی بهره‌مند نمی‌شوند. به نظر می‌رسد هدف مقنن را از وضع این ماده قرار دادن این شرط برای جذب سرمایه‌های ادبی و هنری در کشور دانست. این حمایت صریح در مواد پیش‌نویس لایحه دیده نمی‌شود.

ماده ۳ کنوانسیون برن تابعیت نویسنده و محل نشر آثار را از معیارهای برخورداری از حمایت قرار داده است. به این معنی که اثر زمانی از حمایت کنوانسیون برن برخوردار می‌شود که یا پدیدآورنده اثر تابعیت یکی از کشورهای عضو کنوانسیون را داشته باشد و یا محل نشر اثر یکی از کشورهای عضو کنوانسیون برن باشد. ماده ۳ کنوانسیون برن در این خصوص، شرایط حمایتی را به این دو صورت بیان می‌کند: ۱- در صورتی که پدیدآورنده تابعیت یکی از کشورهای عضو کنوانسیون را دارا باشد بر حسب اطلاق تابعیت مشمول حمایت است ۲- پدیدآورندگانی که تابعیت کشورهای عضو کنوانسیون را ندارند اما اثر آن‌ها نخستین بار در یکی از کشورها عضو و یا به طور هم‌زمان در یکی از کشورهای عضو و غیر عضو منتشر شده باشد مشمول حمایت کنوانسیون است. (Musouye, 1978, P:19) از این شرط در کنوانسیون برن به عنوان «اصل رفتار ملی» نام برده شده که هدف از آن را می‌توان تشویق دولت‌ها به پیوستن به کنوانسیون و ایجاد فشار توسط نخبگان به کشورها برای این منظور دانست. در ماده ۱۷ کنوانسیون حمایت از کلیه حقوق مادی ناشی از اثر مشروط به این است که قبلاً پخش نشده باشد و این خود نشان دهنده آن است که اثر باید برای نخستین بار در کشور متبوع فرد انتشار یابد تا از حقوق مادی و انحصاری برخوردار گردد. مستفاد از دو ماده کنوانسیون و قانون ۱۳۴۸ (حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان) این است که:

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۲۵

اولاً، شرط مورد بحث تنها برای برخورداری از حقوق مادی است. حقوق معنوی پدیدآورندگان ایرانی و خارجی در هر حال باید رعایت شود.

ثانیاً، اگر پدیدآورنده ایرانی، اثر خود را برای نخستین بار در کشوری غیر از ایران «چاپ یا نشر یا پخش و یا اجرا» کرده باشد، از حمایت قانونگذار برخوردار نیست. این محرومیت در مورد پدیدآورنده غیر ایرانی به طریق اولی اعمال خواهد شد؛

ثالثاً، در صورتی که تبعه بیگانه، اثر خود را برای اولین بار در ایران چاپ یا پخش یا نشر یا اجرا کند، مورد حمایت قانون مذکور است.

۵.۱.۳. اصالت اثر: اصالت به معنای نو بودن یا نداشتن سابقه نیست بلکه آنچه مهم است مستند بودن اثر به ذوق و اندیشه پدیدآورنده آن است. (Bently & Brad, 2001, p:370) برای اینکه بتوان اثری را مشمول حق تألیف دانست، لازم است مقداری هر چند اندک از تألیف در قالب بیان اصیل ادبی و هنری وجود داشته باشد. (Bently & Brad, 2001, P:369) مطابق بند ۱ ماده ۱ پیش‌نویس: «اثر عبارت است از هرگونه آفریده ادبی و هنری که در آن، افکار و احساسات به شیوه اصیل ارائه شده باشند» (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۱۵) مفهوم مخالف آن این است که هرگاه اثر جنبه اصالت نداشته باشد جزو آثار مورد حمایت قرار نمی‌گیرد؛ از همین‌رو، اصالت اثر شرط قطعی حمایت از آن دانسته شده است. در ماده ۲ کنوانسیون برن وجود خلاقیت در اثر و برخورداری آن از نوآوری و اصالت که محصول تلاش ذهنی و فکری پدیدآورنده است شرط اساسی حمایت از آثار فکری است و این آثار نباید حاصل تقلید و کپی‌برداری از دیگران باشد. ملاک نوآوری در اینجا شخصی است و مطلق و عینی نیست. (بث پترز، ۱۳۸۷: ۹)

۵.۱.۴. ثبت اثر: مطابق ماده ۱۶۴ پیش‌نویس لایحه ثبت آثار از جمله اماره‌های قانونی وجود حق پدیدآورندگی دانسته شده است. در این ماده تنها به بیان جنبه

اثباتی آن اشاره شده است، بدون آنکه ثبت اثر را از شرایط حمایتی قرار دهد. ثبت اثر نه تنها برای پدیدآوردندگان سودمند است، بلکه با ثبت اثر مسئولان نیز می‌توانند بر آثار تولیدی نظارت کنند. اگر ثبت اثر را به دلیل تقدم حق خصوصی پدیدآوردندگان بر حق عمومی در ایران الزامی نمی‌کنند، دست‌کم برای جنبه‌های مثبت اثباتی آن باید سیاست‌های تشویقی و تسهیلاتی جهت ثبت آثار در نظر گرفت؛ زیرا ثبت اثر از لحاظ بار اثباتی در دعاوی و همچنین سهولت تعیین زمان شروع حمایت باید مورد توجه قرار گیرد. از جمله سیاست‌های تشویقی پیشنهادی می‌توان حذف هزینه‌های ثبتی اثر را دانست که مناسب‌تر آن بود در پیش‌نویس لایحه برای تشویق پدیدآوردندگان به ثبت اثر مورد توجه قرار می‌گرفت.

در بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون برن از اصلی به نام «اصل حمایت بدون تشریفات»، یاد شده است. به این معنی که بر اساس کنوانسیون برن هیچ اقدامی، از جمله ثبت، برای حمایت از آثار پدیدآوردندگان کشورهای عضو لازم نیست، در تطبیق با این اصل کنوانسیون در اکثر کشورها نیز رعایت تشریفات ثبتی را اجباری نمی‌دانند. از جمله کشورهایی که تشریفات ثبتی را از جمله قوانین اجباری حمایتی می‌دانند می‌توان کشورهای انگلیس، سوئیس، فرانسه و آمریکا را نام برد. (Musouye, 1978, P:18)

۵.۲. مدت حمایت

موقتی بودن بهره‌مندی اقتصادی از آثار از جمله خصوصیات حقوق مادّی پدیدآورنده است. (Pollqud, 2005, P:289) قانونگذار ایرانی مدّت‌های خاصی را برای حمایت از آثار ادبی و هنری پیش‌بینی کرده است. پیش‌نویس لایحه مدت زمان حمایت از آثار ادبی و هنری را برای تمام عمر پدیدآورنده و ۵۰ سال بعد از

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۲۷

مرگ وی قرار داده است. مطابق ماده ۴۶ پیش‌نویس لایحه، مدت زمان حمایت از اثر ناشی از سفارش («اثر ناشی از سفارش اثری است که در نتیجه قرارداد سفارش اثر، به وجود می‌آید بدون اینکه رابطه استخدامی در کار باشد» بند ۱۲ ماده ۱) ۵۰ سال از تاریخ پدید آمدن اثر، تاریخ نشر، یا عرضه هر کدام که آخرین تاریخ باشد، قرار داده شده است (ر.ک: دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۳۳). در مدت حمایت از اثر واگذاری شده در صورتی که حق استفاده از آن به شخص حقوقی واگذار شده باشد، اثر متعلق به شخص حقوقی است و مدت حمایت از حقوق مادی آن ۵۰ سال از تاریخ پدید آمدن اثر، یا نشر یا عرضه آن یا هر کدام که آخرین تاریخ باشد قرار داده شده است. در خصوص اثر عکاسی نیز مدت حمایت از حقوق مادی آن ۵۰ سال از تاریخ پدید آمدن اثر، تاریخ نشر یا عرضه هر کدام که آخرین تاریخ باشد، قرار داده شده است اما مدت حمایت از حقوق مراکز پخش رادیوتلوویزیونی به ۲۰ سال از پایان سالی که پخش رادیوتلوویزیونی انجام شده تقلیل داده شده است.

مطابق ماده ۷ کنوانسیون برن مدت حمایت را شامل طول حیات پدیدآورنده و ۵۰ سال پس از مرگ وی قرار داده است. بر اساس بند ۶ ماده ۷ این مدت تعیین شده حداقلی است که کشورهای عضومی توانند آن را افزایش دهند. بسیاری از کشورها که بعضی از آنها عضو کنوانسیون نیستند نیز همان مدت حداقل ۵۰ سال را پذیرفته‌اند. (Vivant, 2003, P: 890) در بند ۷ ماده ۷ کنوانسیون برن استثنایی برای قرار دادن مدت کمتر از حداقل نیز وجود دارد و آن شامل کشورهای می‌شود که در زمان اجرایی شدن سند تجدیدنظر ۱۹۷۱ پاریس مدت‌های کمتری در قوانین خود قرار داده‌اند. بند ۸ ماده ۷ کنوانسیون قاعده حل تعارض مدت را در کشورهای عضو بیان می‌کند که به موجب آن مدت حمایت توسط کشوری تعیین می‌گردد که درخواست حمایت از آن کشور شده است. مدت تعیین شده توسط

کشوری که درخواست از آن صورت گرفته است نباید از مدت تعیین شده در کشور مبدأ بیشتر باشد. در ماده ۷ کنوانسیون برن در خصوص آثار بی‌نام، مدت زمان حمایت را از زمان افشای هویت پدیدآورندگان آن احتساب کرده است. کنوانسیون در خصوص آثار عکاسی و آثار هنری کاربردی ظریف با مقرر کردن مدت حداقلی که نمی‌تواند از ۲۵ سال از تاریخ پدید آمدن اثر کمتر باشد برای قوانین داخلی صلاحیت گسترده‌ای قائل شده است؛ زیرا در اینجا نیز باید میان کشورهایی با قوانین گوناگون سازش ایجاد می‌گردید؛ چراکه برخی از کشورها با آثار هنرهای کاربردی نظیر طرح‌ها، مدل‌ها و آثار عکاسی همانند دیگر آثار فکری برخورد نمی‌کنند. مطابق بند ۳ ماده ۷ کنوانسیون برن طول مدت حمایت از آثار بی‌نام و یا با نام مستعار برابر ۵۰ سال پس از آن خواهد بود که اثر به صورت قانونی در اختیار عموم قرار گرفته باشد مگر زمانی که اثر دارای نام مستعار آشکار باشد) نام واقعی پدیدآورنده نیز معلوم باشد) که در این صورت طبق قاعده کلی با آن رفتار می‌گردد. کشورهای عضو کنوانسیون برن مکلف نیستند از آثار بی‌نام یا با نام مستعار در مواردی که این فرض وجود دارد که بیش از ۵۰ سال از فوت پدیدآورنده سپری شده، حمایت کنند. (Vivant, 2003, P:812)

۶. نقض حقوق پدیدآورندگان و مرجع حل و فصل اختلافات

۶.۱. ضمانت اجرای نقض حقوق پدیدآورندگان

۶.۱.۱. اقدامات تأمینی و گمرکی: در مقررات فعلی کشورمان ضمانت اجرای حقوق ادبی و هنری شامل ضمانت اجرای مدنی و کیفری است و از اقدامات موقتی و تأمینی سخنی به میان نیامده است. در پیش‌نویس لایحه از مواردی که توجه شایانی به آن شده بحث حمایتی و ضمانت اجراها و مجازات شدیدتر است که از جمله آن‌ها می‌توان از تدابیر احتیاطی یا موقت نام برد که به طور کلی دو

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۲۹

هدف عمده را دنبال می‌کنند: ۱- منع انجام هرگونه عملی که حقوق مورد حمایت را نقض می‌نماید؛ ۲- محفوظ نگه‌داشتن دلیل یا مدرکی که نشان دهنده نقض حقوق است.

در پیش‌نویس لایحه، اقدامات موقتی و تأمینی و گمرکی به عنوان یکی از ضمانت‌اجراهای ناقضان این حقوق پیش‌بینی شده است. مطابق ماده ۱۱۱ این پیش‌نویس، مراجع قضایی بر اساس مقررات آیین دادرسی مدنی و کیفری و اوضاع و احوال حاکم بر دعوی باید اقدامات موقتی و تأمینی و گمرکی را برای متخلفین وضع کنند. همچنین اداره گمرک کشور موظف شده است به تقاضای دارنده حق و با دستور مقامات قضایی اشیاء را توقیف و دستور موقت مبنی بر منع انجام هرگونه عمل یا ادامه هرگونه عملی را که حسب ظاهر نقض حقوق مورد حمایت این قانون است، انجام دهد و در این مورد اداره گمرک بعد از توقیف اشیاء بدون تأخیر مراتب را به دارنده حق و نقض‌کننده احتمالی اطلاع دهد. به علاوه مطابق ماده ۱۱۶ پیش‌نویس در مدت حداکثر ۱۰ روز دارنده حق موظف است با ارائه مدارک کافی در دادگاه صالح علیه نقض‌کننده احتمالی طرح دعوا نماید، در غیر این صورت اداره گمرک توقیف را لغو خواهد کرد. (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۷۹: ۴۹-۴۸)

۶.۱.۲. ضمانت اجرای مدنی: مطابق ماده ۱۲۱ پیش‌نویس لایحه، دارنده حق می‌تواند جبران خسارت مادی و معنوی ناشی از نقض حقوق از جمله هزینه دادرسی را طبق قواعد عمومی از نقض‌کننده مطالبه نماید. بر اساس این ماده مبلغ خسارت وارده بر اساس قواعد عمومی و با توجه به اهمیت اثر و آسیب نقض‌کننده از طریق حقوق کسب‌شده توسط او و ضرری که به صاحب حق وارد شده است، تعیین خواهد شد. همچنین از دیگر اقداماتی که در راستای آن می‌تواند از طرف دارنده حق از دادگاه صالح درخواست شود حکم به خارج ساختن از چرخه

تجاری یا معدوم کردن نسخه‌های تکثیرشده و یا توزیع‌شده است و یا دادگاه می‌تواند مطابق ماده ۱۲۲ پیش‌نویس مزبور، حکم دهد که نسخه‌های تکثیرشده به عنوان جبران خسارت به زیان‌دیده تحویل داده شود. همچنین دادگاه می‌تواند به تقاضای صاحب حق دستور دهد که مطابق ماده ۱۲۵ این پیش‌نویس، بدون هیچ تأخیری هرگونه اطلاعات لازم درباره چگونگی تکثیر یا توزیع نسخه‌های مذکور را در اختیار دارنده حق قرار دهد. همچنین در صورتی که متخلف از این قانون شخص حقوقی بر اساس ماده ۱۲۶ خسارت شاکی خصوصی از اموال شخص حقوقی جبران خواهد شد. (دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۷۹: ۵۱-۵۰) در کنوانسیون برن در خصوص ضمانت اجراها رسیدگی را در این خصوص به قوانین کشوری واگذار کرده است که این حمایت از آن در خواست شده است و یا نقض در حوزه آن رخ داده است و حل اختلاف را در این خصوص به دیوان بین‌المللی دادگستری واگذار کرده است.

۶.۱.۳. ضمانت اجرای کیفری: مجازات کیفری به منظور تنبیه و مجازات کسانی که عالماً و عامداً مرتکب سرقت هنری یا ادبی در زمینه حق تألیف و یا حقوق وابسته به آن در مقیاس تجاری و بازرگانی می‌گردند، وضع شده است و همانند راه‌حل‌های مدنی و حقوقی متضمن جلوگیری از نقض یا سوءاستفاده‌های آتی است. (شیخی، ۱۳۸۴: ۱۹۰) در ماده ۱۲۸ پیش‌نویس لایحه مجازات متخلفین را با توجه به جرم مرتکب شده و میزان خسارت وارده به پدیدآورنده حساب می‌کنند و مجازات آن بر حسب میزان و شدت خسارت وارده شامل حبس، جزای نقدی و یا تعلیق موقت یا دائم از فعالیت‌های در ارتباط با جرم انجام شده را قرار داده است (ر.ک: دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۸۹: ۵۲).

۶.۱.۳. الف. مجازات تکرار جرم: ماده ۱۲۷ پیش‌نویس لایحه، مجازات تکرار جرم را پیش‌بینی کرده است. مجازات زمانی به دلیل تکرار تشدید می‌شود که متهم قبلاً

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۳۱

به مجازات این جرم محکوم شده باشد و حکم قطعی در ارتباط با وی صادر شده باشد و در مورد مجرم، مجازات اعمال شده باشد و در ظرف ۵ سال بعد از آن جرم مجدداً مرتکب نقض حقوق مورد حمایت این قانون شود؛ در این صورت، ماده ۱۲۹ این پیش‌نویس، دادگاه را مختار کرده است که مجازات را تا دو برابر حداکثر مجازات جرائم سازمان یافته تشدید نماید. (همان: ۵۱-۵۲). کنوانسیون برن در این خصوص رسیدگی را در وهله اول به قانون کشوری که پدیدآورنده از آن درخواست حمایت کرده است و در وهله دوم قانون کشوری که جرم در حوزه آن رخ داده، قرار داده است.

۶.۱.۳. ب. مجازات شروع به جرم و معاونت در جرم: مطابق ماده ۱۳۳ پیش‌نویس لایحه: «شروع به ارتکاب جرائم فوق و همچنین معاونت در آنها نیز جرم محسوب می‌شود و مرتکب به حداقل مجازات مقرر در مواد فوق محکوم می‌شود.» در کلیه موارد جرائم ناشی از حقوق ادبی و هنری به دلیل اینکه زیان‌دیده پدیدآورنده است و رضایت وی چهره جرم بودن را از متخلف بر می‌دارد از جمله جرائم قابل گذشت است که هم تعقیب آن و هم گذشت از تعقیب و اجرای حکم منوط به شکایت و رضایت شاکی خصوصی است که در ماده ۱۳۵ این پیش‌نویس به این نکته اشاره شده است. (همان: ۵۳-۵۲).

کنوانسیون برن در این خصوص در وهله اول رسیدگی را به قانون کشوری که پدیدآورنده از آن درخواست حمایت کرده است و در وهله دوم قانون کشوری که جرم در حوزه آن واقع شده ارجاع داده است.

۶.۲. مرجع حل و فصل اختلافات

در برخی پیمان‌های حمایت از مالکیت‌های معنوی در رابطه با کیفیت حل و فصل اختلافات، تدابیر و مکانیزم‌های خاصی پیش‌بینی شده است. در کنوانسیون

برن در ماده ۳۳ برای حمایت از آثار ادبی، علمی و هنری، چنین مقرر شده است: «هرگاه اختلافی بین دو یا چند کشور عضو اتحادیه در مورد اجرا یا کاربرد عهدنامه پیش آید که از طریق مذاکره قابل حل و فصل نباشد هر یک از آنها می‌توانند اختلاف خود را به دیوان بین‌المللی دادگستری ارجاع نمایند...» (غریبی، ۱۳۸۲: ۱۳۲). یا در خصوص حل و فصل اختلافات جز رسیدگی از طریق دیوان بین‌المللی، «پیمان عمومی تعرفه و تجارت سال ۱۹۴۷» و «موافقت‌نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت سال ۱۹۹۴» وجود دارند که با داشتن مقرراتی جامع و قابل‌اعمال بین حدود ۱۵۰ کشور دنیا در زمینه حل و فصل اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای مقررات حقوق مالکیت معنوی، «نظام حقوقی مشترکی» را در این قلمرو بنیاد نهاده‌اند که امروزه به دلیل تأثیرشان بر قواعد حل و فصل اختلافات و تسهیل تجارت بین‌المللی از اهمیت بسیاری برخوردارند. (ممتاز، ۱۳۷۶: ۱۸) به هر حال امروزه جامعه بین‌المللی معاصر، با اجرای موافقت‌نامه‌های منضم به موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت به ویژه موافقت‌نامه ترپیس و تفاهم‌نامه حل اختلاف، شاهد یکی از برجسته‌ترین نظام کارآمد حل و فصل بین‌المللی اختلافات در زمینه اختلافات ناشی از اجرا و تفسیر حقوق مالکیت معنوی به منظور حمایت از دارندگان آن حقوق در ابعاد ملی و بین‌المللی است و به نظر می‌رسد این نظام درصدد آن است تا با بهره‌گیری از ترتیبات نظام‌مند و دقیق در زمینه حل و فصل اختلافات در ابعادی گسترده، اهداف اصلی بنیان‌گذاران خود مبنی بر تسهیل تجارت آزاد و رفع موانع بر سر تجارت آزاد در ابعاد جهانی را به خوبی تأمین نماید. (غریبی، ۱۳۸۲: ۱۴)

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۳۳

۷. نتیجه

پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری و حقوق مرتبط ۱۳۸۹ تا حدود بسیار زیادی نواقص و ابهامات موجود در قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ را در خصوص آثار مورد حمایت و شیوه‌های حمایتی بر طرف کرده است و درصدد توسعه حقوق مادی و معنوی پدیدآورندگان گام برداشته است. در واقع، سرعت روزافزون توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در دنیا چنین ایجاب می‌نماید که پایه‌پای آن، قوانین و مقررات مربوط به حقوق مالکیت ادبی و هنری توسعه یابد؛ چرا که همواره حرکت کند تصویب قوانین در مقابل حرکت شتابنده‌ی توسعه فناوری‌های نوین، چالشی اصلی در این زمینه بوده است. از سوی دیگر، «شناخت موضوع» قانون، مقدم بر تدوین آن و سپس اجرای آن است و قانونگذار هم بدون آن راه به جایی نخواهد برد؛ از همین رو، دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی کشور به عنوان نهادی تخصصی و سیاست‌گذار، با استناد به بند دوم و بند پنجم از وظایف قانونی خویش و با آگاهی از نقص قوانین فعلی و عدم وجود قانون جامع در حوزه‌ی صیانت از مالکیت فکری و اذعان به رسالت ملی خود در این عرصه، گام اساسی در راه تدوین لایحه‌ی قانون حمایت از مالکیت فکری با تأکید بر آثار ادبی و هنری و حقوق مرتبط با آن برداشت که می‌توان به بیانی دیگر، چنین گفت: همچنین حقوق مرتبط را که در حقوق ایران از آن نامی برده در بخش مستقلی مورد حمایت قرار داده است. پیش‌بینی ضمانت اجراهای مدنی، کیفری، اداری گمرکی جهت حمایت از آثار ادبی و هنری نیز از جمله نکات مثبت در این پیش‌نویس است. آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه در مقایسه با قوانین بین‌المللی انطباق زیادی با قوانین کنوانسیون برن دارد و در صورت تصویب آن، می‌تواند گامی در جهت الحاق ایران به کنوانسیون‌های بین‌المللی بردارد و موانع عضویت ایران را که به نظر می‌رسد وجود ابهامات در

خصوص آثار مورد حمایت و نبودن پشتوانه حقوقی و قانونی لازم در داخل کشور که تضمین کننده اجرای مفاد کنوانسیون است، برطرف کند. در واقع، با هماهنگ شدن با قوانین بین‌المللی و پیوستن به قراردادهای بین‌المللی و حمایت از آثار ادبی و هنری باید امکان رقابت با انواع محصولات فکری خارجی فراهم و در نتیجه محصولات فکری ایران نیز در سطح بین‌المللی از حمایت بیشتری بهره‌مند گردند.

آثار مورد حمایت در پیش‌نویس لایحه حمایت از حقوق ادبی و هنری ایران و ... ۳۵

منابع

الف. فارسی

ایمانی، عباس (۱۳۸۱)، استثنای مهم حق مؤلف استفاده منصفانه از اثر دیگری، مجله پژوهش‌های حقوقی، ش ۳، ۱۹۳-۲۱۲.

بث پیترز (۱۳۸۷)، مفاهیم اساسی حقوق مؤلف و حقوق وابسته؛ ترجمه اولاد، ذبیح‌الله، مجله دیدگاه‌های حقوقی، ش ۱۵.

دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی (۱۳۸۹)، پیش‌نویس لایحه قانون جامع حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط، چاپ اول، تهران: سازمان چاپ و انتشارات. دوستدار، مطلب (۱۳۸۹)، قانون مطبوعات (به انضمام قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی) چاپ پنجم، تهران، مجمع علمی و فرهنگی مجد.

زرکلام، ستار (۱۳۸۴)، قانون مالکیت فکری فرانسه و آلمان، مترجم. ج اول، تهران: انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.

شیخی، مریم (۱۳۸۴)، ضمانت اجراهای حقوق مالکیت ادبی و هنری در حقوق ایران و موافقت نامه‌های بین‌المللی، مجله حقوقی دادگستر، ش ۵۰، ۱۷۷-۲۰۷.

عرفانی، محمود (۱۳۸۵)، بررسی تطبیقی تحول جدید حقوق مالکیت ادبی و هنری، تهران، مجله مؤسسه حقوق تطبیقی دانشگاه تهران، ش ۲.

غربی، ضرغام (۱۳۸۲) روش‌های حل و فصل بین‌المللی اختلافات در حقوق مالکیت معنوی، مجله حقوقی بین‌المللی، مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری، ش ۲۹، ۱۱۱-۱۴۸.

قاسمی، محسن (۱۳۸۵)، «سیر تحول حق مؤلف در جامعه بین‌المللی»، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری، ش ۳۵، ۱۴۷-۱۹۳.

صادقی، محمود؛ طهماسبی، علی (۱۳۸۴)، حقوق پدیدآورندگان پایگاه داده مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی، مجله حقوقی دادگستری، ش ۵۰، ۱۳۷-۱۷۶.

صفایی، سید حسین (۱۳۷۵)، حقوق مدنی و حقوق تطبیقی، چاپ اول، تهران: نشر میزان.

ممتاز، جمشید (۱۳۷۶) تفاهم‌نامه سازمان جهانی تجارت راجع به قواعد و رویه‌های حاکم بر حل اختلافات، مجموعه مقالات همایش بررسی جنبه‌های حقوقی سازمان جهانی تجارت، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی. تهران.

منصوری، پرویز (۱۳۸۲)، تئوری بنیادی موسیقی، چاپ سیزدهم، تهران: نشر کارنامه.
میرحسینی، سید حسن (۱۳۸۵)، فرهنگ حقوق مالکیت معنوی، جلد دوم، تهران: نشر میزان.
ب: انگلیسی

Bently, Lionel & Sherman.Brad, (2001), **Intellectual Property Law**, Oxford University Press.

Davis, Gillian, (2002), **Copyright and The Public Interest**, Published: Sweet and axwell, London.

Stewart. S.M, (1989), **International Copyright and Veghbouring Right**, London Butterworths.

Taper, Collin, (1999), **Computer Law**, Publication: Longman.

Treiger-Bar, Lesli Kim, (2006), **The Moral Right Integrity: A Freedom of Expression in New Direction in Copyright Law**, ed.Fiona Macmillan.

Wilson, Carolin, (2000), **Intellectual Property Law in Nutshell**, Publication: Sweet and Maxwell, London.

ج. فرانسه

Andre, Lucas & Jacques, Henri, (2001), **Traite de Propriete Litterair et Artistique**, Litec.

Colombet Claud, (1997), **Propriete Litteraire et Artistique et Droit Voisins**, Huitieme ed, Dalloz.

Debbasch, Isar & Agostinelli, (2002), **Droit de la Communication**, Audiovisuel Presse-Internet.

Musouye. C, (1978), **Guid de la Convaention Bern**, Geneve, O.M.P.I.

Pollqud-Dulian, Federic, (2005), **Le Droit d'Auteur**, Economica.

Vivant, Michel, (2003), **Les Grandes Arrets de la Propriete Intellectuelle**, Dalloz.